

MEISJE

EDNA O'BRIEN BIJ DE BEZIGE BIJ

Bij de rivier
De buitenmeisjes
Huis van volmaakte eenzaamheid
Een wilde december
In het woud
Avondlicht
Heiligen en zondaars
Een meisje van buiten
De rode stoeltjes

Edna O'Brien

Meisje

Vertaald door
Lucie Schaap en Maaïke Bijnsdorp

2019
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door steun
van Literature Ireland

Copyright © 2019 Edna O'Brien
Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Lucie Schaap en
Maaïke Bijnsdorp
Oorspronkelijke titel *Girl*
Oorspronkelijke uitgever Faber & Faber, Londen
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagillustratie Chioma Ebinama
Foto auteur Guardian News and Media
Vormgeving binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 7290 3
NUR 302

debezigebij.nl

Voor de moeders en dochters van Noordoost-Nigeria

We hebben nu helikopters die vierduizend kogels per minuut kunnen afvuren. Militair materieel met een enorme vernietigingskracht. Dat verandert alles.

Verklaring van de Nigeriaanse regering
in reactie op Boko Haram

‘Hier zijn doeken om uw wonden mee te verbinden.’

Hekabe tot de onteerde dochters van Troje.
Euripides, *Trojaanse vrouwen*

OOIT WAS IK EEN meisje, maar nu niet meer. Ik stink. Zit onder het opgedroogde, aangekoekte bloed, mijn *wrapper* aan flarden gescheurd. Vanbinnen ben ik een zomp. Meegesleurd werd ik door dit bos dat ik zag, die eerste afschuwelijke nacht, toen ik met mijn vriendinnen werd ontvoerd van school.

Het plotselinge *pang pang* van gewerschoten in onze slaapzaal en mannen met bedekt gezicht en fonkelende ogen, die beweren legersoldaten te zijn die ons komen beschermen omdat er een opstand is uitgebroken in de stad. We zijn bang, maar geloven ze. Meisjes wankelden slaapdronken hun bed uit, andere kwamen van de veranda, waar ze waren gaan liggen omdat het een warme, klamme nacht was.

Zodra we *Allahu Akbar, Allahu Akbar* hoorden, wisten we het. Ze hadden de uniformen van onze soldaten gestolen om langs de bewakers te komen. Ze bestookten ons met vragen: 'Waar is de jongensschool,' 'Waar wordt het cement bewaard,' 'Waar zijn de opslagruimtes.' Toen we zeiden dat we het niet wisten, werden ze kwaad. Er kwamen anderen binnengestormd om te melden dat ze in de schuren geen reserveonderdelen of brandstof hadden aangetroffen, en daar kwam ruzie van.

Ze konden niet met lege handen terugkeren, hun commandant zou woest zijn. Toen zei er eentje met een grijns boven het rumoer uit: 'Dan maar de meisjes,' en we hoorden een bevel om meer vrachtwagens te laten aanrukken. Een meisje haalde

haar mobieltje tevoorschijn om haar moeder te bellen, maar dat werd meteen afgepakt. Ze begon te huilen, anderen begonnen te huilen, ze smeekten om naar huis te mogen. Een van hen zakte op haar knieën en zei ‘*Mister, Mister,*’ waarop de man in woede ontstak en ons begon te vervloeken en uit te schelden, ons uitmaakte voor slet en hoer en zei dat we getrouwd hoorden te zijn en dat dat ook snel zou gebeuren.

We werden opgedeeld in groepjes van twintig en moesten wachten, praatten allemaal tegelijk en klampten ons aan elkaar vast tot het bevel kwam om onmiddellijk de slaapzaal te verlaten zonder verder iets mee te nemen.

De bestuurder van de vrachtwagen die als eerste de schoolpoort passeerde, werd onder schot gehouden en reed daarom als een wildeman door het stadje. Er was niemand op de been die aangifte zou kunnen doen van een met jonge meisjes volgepropte vrachtwagen die op dat onchristelijke tijdstip langsenderde.

Al snel waren we bij een grensdorp, waarachter een dicht junglelandschap begon. De chauffeur kreeg opdracht te stoppen. Enkele minuten nadat hij had moeten uitstappen, hoorden we een spervuur van geweerschoten.

Andere bestuurders zijn gearriveerd en er klinkt opgewonden gepraat en druk overleg over hoe ze de meisjes over de vrachtwagens moeten verdelen. We zijn verlamd van angst. De maan die we een tijdlang kwijt waren geweest, verscheen weer hoog aan de hemel en bescheen met kille stralen de donkere bomen die zich eindeloos ver uitstrekten tot voorbij het duistere hart van onze bestemming. Deze maan is anders dan die die op onze slaapzaalvloer scheen, toen we onze kleren bij elkaar raaptten, maar onze schriften, schooltassen en andere bezittingen lieten liggen, zoals ze ons opdroegen. Ik had mijn dagboek verstopt, want het was het enige wat me nog met mijn leven verbond.

Toch hadden we de hoop niet verloren. We wisten dat er inmiddels naar ons gezocht zou worden, dat onze ouders, onze dorpsoudsten, onze leraren allemaal de achtervolging al zouden hebben ingezet. Door de open zijanten van de vrachtwagen gooien we dingen naar buiten, zodat ze ons spoor kunnen volgen – een kam, een riem, een zakdoek, papiertjes waar we onze naam op hebben gekrabbeld – *Vind ons, vind ons*. We praten fluisterend en proberen elkaar moed in te spreken.

We rijden de dichte jungle binnen, een hecht vlechtwerk van verschillende bomen ontvangt ons in zijn onzalige omhelzing. De natuur was hier op hol geslagen. Het terrein is zo ruw dat zelfs de bestuurders van de bromfietsen die meerijden om onze ontsnapping te verhinderen, steeds weer slippen en de hoge taluds op worden geslingerd. Rebeka zegt tegen me: ‘Kom, we springen.’ Maar ik aarzel. Ze zegt: ‘Liever dood dan aan hen overgeleverd.’ Vanaf het moment dat we de school achter ons hebben gelaten, heeft ze tot God gebeden en God heeft haar gezegd dat dit slechte mannen zijn en dat we moeten vluchten. Enkele seconden verstreken en ik zie het nog voor me, als een droombeeld, dat gat tussen twee vrachtwagens, Rebeka die een overhangende tak grijpt, heen en weer schommelt en dan springt. Ik dacht: ze ligt daar ergens op de grond, dood, of misschien niet dood. Mijn moed liet me in de steek en bovendien buldert een van de leiders: ‘Wie springt wordt doodgeschoten.’ Ze zullen hebben gedacht dat ze dood was.

De vrachtwagens rijden hotsend en botsend verder en we worden door elkaar geschud. Aisha, die even weggedoezeld was, wordt roepend om haar moeder wakker. Ze is uit een droom gerukt en begint te huilen. Iemand legt een hand op haar mond, anders worden we allemaal geslagen. We zijn doodsbang. We hebben niets meer om naar buiten te gooien. We waren inmiddels te ver om nog opgespoord te kunnen worden.

Dit keer zijn het alleen Babby en ik. Haar gehuil komt uit de diepte van haar lege maagje, hese wilde uithalen. Ik zeg tegen haar: 'Je hebt geen naam en geen vader.' Ik snauw tegen haar. Soms wil ik haar vermoorden. Mijn borsten zijn zo klein als eierdopjes en ze trekt aan mijn tepels alsof zij mij ook wil vermoorden. We zoeken een put, want het water in de greppels is bruin en modderig. Het smaakt goor. We drinken het heldere water in de holtes van de grote stenen. Ik schep het met mijn handen op en ze slobbert het gretig naar binnen, slikt het door, verslikt zich er bijna in. Dat zijn onze genadevolle momenten, vers water, kort respijt van dorst en hopeloosheid. Ik heb geen idee welke dag het is, welke maand of welk jaar. Ik weet alleen dat er zand door de lucht wervelt, zand dat wordt aangevoerd uit de Sahel, dat in onze ogen schuurt en ons half verblindt.

Waar geen bomen staan is de aarde okergeel en doorgroefd met diepe zigzaglijnen, prachtig om te zien. Aan de uiteinden van de takken ontspruiten de eerste jonge opgerolde blaadjes. Als ik 's nachts wakker lig, zie ik lucht. Een violetblauwe lucht zover het oog reikt, een land vol schoonheid dat is veranderd in een oord vol verdriet. Zoveel dode meisjes. Het huilend suizelen van de bomen.

Ik leg haar neer met haar hoofd op een graspol als kussen. Pas dan valt ze in slaap. Zelf dommel ik steeds maar kort weg, uit angst om wat ons zou kunnen overkomen. Soms word ik midden in een droom wakker met natte oogleden, een droom over iemand die ik moet hebben gekend of zelfs liefgehad. Maar dit is niet het moment voor herinneringen of zelfmedelijden. Af en toe klinkt in de verte hondengeblaf. Ik heb al dagen geen mens gezien en vrees dat als dat wel gebeurt, we zullen worden teruggesleurd voor het bloedigste einde.

Het lukt me niet om in mijn oude taal te bidden, want ze hebben ons gebombardeerd met hun gebeden, hun geboden, hun ideologie, hun haat, hun vroomheid.

HET WAS EEN GROOT, drassig terrein vol rommel. Emmers, schoppen, kratten, kruiwagens, stoeptegels, cement en bromfietsen, het zand vuilgeel van de regen. Je hoorde het gestage gezoem van generatoren.

Achter de hoge kleiwallen met bovenop grote rollen prikkeldraad de zich eindeloos uitstreckende bossen. Ze waren donker en eng, een veelheid aan bomen die meer bomen voortbrachten, meer duisternis, definitieve verbanning. De kleine moskee had een glimmende aluminium minaret en iets verderop wapperde een zwarte vlag aan een stok. Akra, een meisje uit een klas boven mij, kwam uit de slaapzaal waar ze ons hadden achtergelaten, bleef roerloos staan en nam onze grimmige omgeving in zich op. Van onze school waren er hier maar vijftien. De rest was afgevoerd naar andere kampen in het bos. We waren ruw een slaapzaal in geduwd waar andere meisjes nog lagen te slapen en waren dicht tegen elkaar aan gekropen.

Het middenterrein werd gedomineerd door een grote boom waarvan één stevige tak ver uitstak. Hij was vochtig bruin met een groenige zweem en ik vroeg me af of onze boom thuis net zo'n glinsterend, groenig waas had. Ik wist het nog niet, maar die boom was ons toekomstige klaslokaal. We zouden er elke dag vijf keer onder staan en zitten en knielen om te bidden. We zouden soera's ingeprent krijgen en uit het hoofd moeten leren in een taal die ons vreemd was en een god moeten aanbidden die niet de onze was. We zouden zo nu en dan worden

gefotografeerd, zodat de groepsfoto's van ons in onze grauwe gewaden en met onze afgestompte gezichten konden worden opgestuurd naar onze radeloze ouders die er ingespannen naar zouden turen op zoek naar hun eigen bloed tussen al die gezichten die er nu allemaal hetzelfde en even erbarmelijk uitzagen.

Uit de diverse ronde hutten kwamen mannen naar buiten die haastig naar de moskee liepen. Ze waren wisselend gekleed, sommige in spijkerbroek en t-shirt, andere in slobberkleren en weer andere in legerjacks. Sommigen namen ons van top tot teen op terwijl ze langs ons snelden, keurden onze malsheid.

Terwijl het monotone gedreun van het gebed naar buiten drong tot waar wij stonden, kwam een jong meisje over het erf gestrompeld en bleef voor ons staan. Ze beefde onbedaarlijk. Op haar onderlip zat een dikke prop verbandgaas die met bloed doordrenkt was. Ze kon niet praten, al probeerde ze dat wel. Ze wees steeds naar haar mond, uiteindelijk lukte het haar die een stukje open te krijgen. Ze had geen tong meer. Welk misdrijf had ze begaan.

We stonden daar nog steeds toen een vrouw in groene kaplaarzen met in haar hand een doornige stok naar ons toe kwam. De doorns waren rood als rijpe bessen en vlijmscherp. We krijgen opdracht terug te keren naar de slaapzaal. Zo begon onze initiatie.

Ieder meisje kreeg een uniform, dat er precies zo uitzag als wat de meisjes droegen die daar al veel langer waren. We moesten ze aantrekken. Ze waren van een mistroostig blauwe stof met hidjabs die nog donkerder waren, en hoewel ik mezelf niet zag, er waren tenslotte geen spiegels, zag ik mijn vriendinnen wel, getransformeerd, in één klap oud, net nonnen in de rouw. Ik zag Teresa en Fatim en Regina en Aida en Kiki, allemaal sprakeloos en vechtend tegen de tranen. We moesten onze ou-

de kleren oprapen, mochten helemaal niets achterlaten. In alle drukte wist ik mijn opschrijfboekje te verstoppert. Het was een piepklein opschrijfboekje dat meer bedoeld was voor sommetjes dan voor letters, maar ik proppte in elk ruitje woorden. Ik hamsterde ze. Dat waren nu mijn enige vrienden. Het opschrijfboekje had ik samen met een stuk lekker ruikend papier gewonnen met mijn opstel over de natuur. Op de rand van het papier stond *Woods of Windsor*. Ik wist niet waar Windsor lag.

Onze kleren werden op een hoop gegooit en zodra de vrouw de lucifer had afgestroken en er wat dieselolie bij had gegoten, schoten de vlammen opwaarts naar een melkgrauwe dageraad. Onze witte blouses, onze uniformen en onze hoofddoeken losten al snel op tot gewichtloze grijze asvlokken die kortstondig boven de vlammen dwarrelden voordat ze naar boven werden meegevoerd en hun weg vonden door de openingen in de rollen prikkeldraad. Ik volgde ze in gedachten, dacht heel dwaas dat de asvale vlokken onze boodschappers zouden zijn. Ze zouden onze school bereiken, waar de rookpluimen opstegen uit het puin dat nog smeulde van het vuur dat de strijders kort voordat de vrachtwagens waren weggereden hadden aangestoken. Er spookten wel meer dwaze fantasieën door mijn hoofd. Ik had niet geslapen. De stank van de schoenen bleef hangen, want die deden er langer over om te verbranden. De lucht deed me denken aan de verschillende dierenhuiden die te drogen hingen bij de slachthuizen naast de markten – van varkens, stiertjes, geiten en schapen.

Toen moesten we weer het erf oversteken en plaatsnemen onder de grote boom. Water drupte van de bladeren en de grond was nat. Er zaten meisjes te wachten die daar al langer waren dan wij, sommige met gevouwen handen en in vervoe-ring.

Drie mannen stappen uit een roomwitte jeep. Twee zijn gemaskerd en lopen achter de derde aan, die de opper-emir is.

Hij houdt een heilige tekst vast. Alle drie zijn ze gewapend. Als de emir dichterbij ons komt, spreidt hij zijn hand breed uit en het is alsof hij de hele wereld in zijn greep houdt.

Meisjes die hem al eens hebben gezien kijken vol ontzag en hernieuwde verwondering op. Sommigen strekken hun handen uit, louter om zich voor te stellen dat ze de stof van zijn jas zouden aanraken. Ze aanbidden hem. Hij begeeft zich onder ons, herkent de nieuwe gezichten, zijn ogen zo alert alsof hij in onze gedachten kijkt, in ons verscheurde hart.

‘De ziekte is onwetendheid.’ Hij zou het in totaal drie keer zeggen. Ik kon niet naar hem kijken omdat hij zo fel was. Hij heette ons welkom als de nieuwe dochters van Allah en zei dat we Allah moesten danken voor het wonder van onze redding. Misschien, zei hij, voelden we ons onwennig, maar spoedig zouden ons de schellen van de ogen vallen.

Toen hekelde hij degenen van wie we waren weggevoerd. Ongelovigen. Dieven. Onze president, onze vicepresidenten, onze bestuurders, onze politiemannen, allemaal waren ze verrot. Ze waren sultans van de banken, graaiden hun rijkdommen bij elkaar, zaten in hun grote villa’s op hun gouden troonen naar westerse films te kijken op hun grote tv-schermen. Hun dikke vrouwen hadden zoveel geld vergaard, zoveel goud, zoveel parels, dat ze extra onderkomens moesten bouwen om hun schatten in te bewaren. Zelfs de moslims onder deze mensen waren besmet, waren dat gifmoeras van de corruptie ingezogen. We zouden snel beseffen dat het onderwijs dat we hadden ontvangen door en door fout was, net zoals het universitaire onderwijs dat we allemaal hoopten te gaan volgen door en door fout was. Dat mocht niet gebeuren.

Hij vroeg ons vervolgens terug te kijken op de afgelopen achtenveertig uur en ons te verbazen over de verandering die bewerkstelligd was. Het was alsof hij wist wat er in ons omgving en ons uitdaagde hem te weerspreken. ‘Toen onze colonne

twee nachten geleden jullie school betrad, hadden jullie soldaten het veld geruimd omdat ze wisten dat we in aantocht waren. Kun je dat soort mensen vertrouwen? Kun je mensen vertrouwen die je tegen betaling bewaken? Als jullie echt eerlijk zijn, zal jullie antwoord nee zijn. Ze hadden een tegenaanval kunnen inzetten, maar dat deden ze niet. Ze zijn te bang voor ons. Ze weten dat ze Sambisa nooit zullen betreden. Ze zullen jullie nooit vinden. Ze weten dat het Allahs bedoeling was dat wij jullie hierheen zouden brengen. Terwijl jullie je boeken en schooltassen bij elkaar zochten om naar school te gaan voor jullie examen, keek Allah toe, alles was voorbestemd. Waar waren jullie priesters, waar waren jullie voogden, waar waren jullie leraren? Het heeft altijd zo moeten zijn. Toen de profeet Mohammed uit Medina werd verjaagd, keken zijn vroegere volgelingen weg. De lafaards. De ongelovigen. Jullie ouders dachten misschien dat ze van jullie hielden en jullie goed behandelden, maar ze zijn blind, verblind. De ziekte is onwetendheid. Er is geen god behalve Allah. Vraag om vergeving voor de zonden van jullie ouders en Allah zal weten of je bedoelingen oprecht zijn of niet. Bedenk dat je herboren bent in een ander leven. Je denkt misschien dat je van je ouders houdt en hebt misschien in je hart een belofte gedaan, maar je moet die herroepen, die nu uitbannen. Eventjes zul je kinderlijke tranen plengen, maar die zullen verdwijnen en jullie zullen als vogels naar de velden van het paradijs vliegen. Engelen wachten jullie daar op, de engel Gabriël, de engel Azraël, de engel Michaël. Zeker, onze aardse technologie en communicatie hebben ons geholpen, maar Allah heeft ons van alles op de hoogte gebracht, ook van de babbelpaatjes in jullie slaapzaal. Ik heb het rechtstreeks tegen ieder van jullie. Wend je tot de Koran, wend je tot de Hadith van de Profeet, waar je ook bent, wend je tot Allah. Anders zullen we jullie moeten dwingen, waarbij we straffen niet zullen schuwen. Verricht onderwijs met blij-

schap je dagelijkse taken, leer de soera's uit je hoofd, zorg dat je altijd welriekend bent in de wetenschap dat je opgenomen wordt in het onmetelijke, onoverwinnelijke leger van Allah. Jullie zijn strijders. Dit land dat Nigeria heet moet worden gezuiverd van de heidenen en ongelovigen. Jullie zullen je rol in de strijd spelen. Jullie zullen die met trots vervullen. Mocht je op het slagveld sterven, bedenk dan dat niets mooier is dan de dood van een gelovige. Ze zullen in het paradijs de rode loper voor je uitrollen. En nu kom ik op het allerbelangrijkste. Wend je niet af. Wees niet bang. We moeten de strijd aangaan tot aan de barakken van de varkens en de ratten en de heidenen die ook jullie eigen volk zijn, jullie eigen stam, jullie eigen ouders. Vreet het hart van de ongelovige weg. Vernietig ze. Snijd ze de keel door. Zeg tegen ze dat als ze willen dat jullie terugkomen, ze moeten zorgen dat onze dode broeders terugkeren.'

Voordat hij weer rechtsomkeert maakte met zijn escorte keek hij op naar de lucht en een horde wachtende vijanden – 'Denk maar niet dat jullie ons met jullie straaljagers kunnen bestrijden. De Allah die wij aanbidden leeft boven jullie toestellen, klaar om jullie elk moment te verpletteren.'

In mijn hoofd werd alles zwart. Ik had me nooit eerder zo'n macht, zo'n onaantastbaarheid voorgesteld. Emmers en krat-ten tuimelden over dat binnenterrein en de hemel spleet in tweeën. Ik zag twee goden, allebei met een staf in hun hand, of misschien was het een geweer, pal tegenover elkaar staan.

De grond waarop ik knielde was bezaaid met aangevreten harten, overal lagen doorgesneden kelen en het bloed gutste weg in een eindeloze rivier. Ik rende rond tussen de opgehoopte stoffelijke resten tot ik mijn ouders en broer vond. Ik kuste ze en ze vergaven me, al waren ze dood. Ik was te verdrietig om te huilen.

Een paar vriendinnen kwamen naar me toe om te vragen wat er was. Ik kon niet antwoorden. Het beetje grip op mijn

verstand dat ik nog had gehad was weg. Hadden we messen gehad dan hadden we onszelf de keel doorgesneden.

‘Wees niet bang... Onze ouders zullen ons vinden,’ zei Aisha tegen me, maar zij was nog niet op het veld van de doden geweest.

Drie meisjes werden apart genomen en bleven beduusd aan de kant staan terwijl andere vrouwen ons wegvoerden over het binnenterrein naar de hutten voor onze volgende straf.

HET WAS ALS HET bijeendrijven van vee. We werden naar buiten geleid, naar de grote boom, waar we stilletjes sidderend onder bleven staan. Na onze aankomst waren we apart van elkaar ondergebracht. Ik zat in een hut met de vrouw van een leider, een feeks, die me 's nachts meerdere keren wekte en me dan gebeden en verzen liet opzeggen die ze me overdag had geleerd.

Toen ik naar buiten kwam en mijn vriendinnen zag, net als ik verward en met vertrokken gezichten en pafferige ogen van het huilen, dacht ik: ik ben bij mijn vriendinnen, zo erg zal het allemaal niet zijn.

Al snel kwamen er mannen aanlopen. Ze waren jong en opgewonden. Ze hadden spijkerbroeken aan en t-shirts in allerlei kleuren. Het was duidelijk dat er iets stond te gebeuren dat ook ons betrof, dus klampten we ons aan elkaar vast. Toen reden twee mannen een tafel op een karretje naar het midden van het terrein, die ze daar neerzetten terwijl een derde man er een witte plastic emmer onder schoof. Luttele seconden verstreken, maar toen raadden we het al. Het eerste meisje, Fatim, werd meegenomen en toen ze lag spreidden twee mannen haar benen. De anderen brulden en joelden. Zodra ze begon te gillen, werd er een hand op haar mond gedrukt en de eerste jongeman ging op haar los. De anderen volgden. Met het tweede meisje ging het net zo. Ik was als derde aan de beurt. Ik lag op die tafel, keek omhoog en zag een paar sterren ver van elkaar

verwijderd bibberen aan de hemel. Het was nog niet helemaal donker. Het voelde alsof ik werd gestoken en nog eens gestoken en toen klonk er woest geschreeuw nadat hij bij me binnen was gedrongen. Ik nam afscheid van mijn ouders en iedereen die ik kende.

Het duizelde me toen ik opstond. Bloedklonters vielen in de emmer.

We moesten toezien hoe andere meisjes naar voren werden gebracht. De tafel piepte naarmate de mannen steeds hitsiger en uitgelatener werden.

Toen het voorbij was wankelden we beurs en verbijsterd terug. We konden geen woord uitbrengen. We waren te jong om te weten wat er was gebeurd of hoe je zoiets noemde. Fatim herinnerde zich dat er op haar eerste school een pop was geweest waar meisjes in prikten en dat iemand een schaar op de stofnaad zette en zei dat het tijd was voor Dolly's operatie. Dit was onze operatie. Ze hadden onze bloem geplukt. Het was inmiddels donker en sterren vierden feest aan de hemel.

DE VROUW NAM ME mee naar het kookhuis. Hier zou ik gaan werken. Het rook er naar de slacht. Buiten hingen stukken bushmeat aan de bomen, omzwermd door horden vliegen die zich eraan tegoed deden. Ik moest voor de voltallige eenheid koken. Commandanten kregen de grootste porties, daarna kwamen de luitenants en de soldaten moesten het doen met een soort stoof, stukjes restvlees waar gierst of sorghum aan toegevoegd werd. Als er niet genoeg vlees was, gaven ze me repen dierenhuid om te roosteren. Dat siste en spetterde, de vetten en sappen spatten op de grond, waardoor de mannen buiten zichzelf raakten van ongeduld. De drie honden die overdag opgesloten zaten, jankten en sprongen tegen de gegalvaniseerde deur op.

's Ochtends kregen ze pap, die ze uit een trog op een lange tafel aten. 's Avonds werd het eten voor de elite in hun eigen kwartieren opgediend, de lagere rangen aten aan diezelfde lange tafel. Ik mag de mannen nooit bedienen. Echtgenotes brengen de schotels van het kookhuis naar de hutten. Mocht een van de mannen toch in het kookhuis moeten zijn, dan dien ik mijn ogen af te wenden.

De enige jongen met wie ik contact kon hebben was John-John, waarschijnlijk omdat hij nog zo jong was. Hij was een jaar of tien, elf. Hij had een loopfiets en droeg een korte broek en een blazer met koperen knopen, die hem allebei veel te groot waren. Hij rolde zijn mouwen op als hij aan de slag ging

en hij zong. Hij zong met de stem van een meisje. Er waren allerlei soorten vlees, van vogels en vleermuizen en hagedissen. De ogen van de vogels keken ons glazig aan en de brede vleugels van de wilde vleermuizen waren nog gespreid, alsof ze zelfs dood zich hun nachtelijke vluchten nog herinnerden.

We hakten de lenden in stukken en schraapten met andere messen de dode insecten en maden weg die op de huid plakten. We vulden de vogels met bladeren om de stank tegen te gaan. Hij wist hoe ze heetten: geelwortel, jeneverbes, baobab.

Ik kon nooit verstaan wat John-John zong, maar gokte dat het een hymne was. Hij fietste heen en weer tussen de verschillende kampen om voorraden rond te brengen en woonde met vier andere jongens in een soort grot. Later hielp hij me met het dragen van de grote pannen naar de vuren die we buiten hadden gemaakt. Ze hingen aan kettingen die bevestigd waren aan houten draaipennen en de rotte stank van kokend vlees en kokend wild verspreidde zich in de omgeving. Op een gegeven moment kreeg ik ook de sleutel van de opslagruimte en zonder dat de echtgenotes het wisten kon ik nu en dan wat te eten achteroverdrukken voor John-John en mezelf. Het allerlekkerst vond hij aardappelschillen, vooral met gebakken uien. We aten buiten, waar de wachters zelden patrouilleerden omdat ze bang waren voor ratten.

O mijn God
O mijn God
O mijn God
U verdient onze lof

Ten slotte kreeg ik te horen hoe hij gevangengenomen was:

Ze komen. Ze komen. Ze hadden ons dorp omsingeld en we waren heel bang. Mijn zusje, mijn moeder en ik. Er zijn allemaal andere vrouwen en meisjes, allemaal huilen ze, net als wij, en we